

Speck Gyula

A német külpolitika európaizációja – a közös kül- és biztonságpolitika „germanizációja”¹

Europeanisation of the German Foreign Policy – ‘Germanisation’ of the Common Foreign and Security Policy

Tanulmányunk a német külpolitika és az Európai Unió közös kül- és biztonságpolitikájának kapcsolatát vizsgálja meg. Mivel Németország az Európai Unió vezető hatalma, azt gondolhatnánk, hogy a közös kül- és biztonságpolitika is „germanizálódott”. Ennek azonban ellentmond, hogy a német külpolitika erős európai identitással rendelkezik. A problémakör vizsgálatához az Európai Unió külpolitikájának elemzésében használt európaizáció elméletét alkalmazzuk olyan esettanulmányokon keresztül, mint a közös kül- és biztonságpolitika intézményesítése, az iráni atomtárgyalások, vagy az ukrajnai válság. Következtetésünk, hogy Németország külpolitikája továbbra is magas fokon európaizált, ellenben nem beszélhetünk egy kifejezetten „germanizált” uniós közös kül- és biztonságpolitikáról.

Kulcsszavak: európaizáció, Európai Unió, német külpolitika, Németország, közös kül- és biztonságpolitika

This paper examines the relationship between Germany’s foreign policy and the European Union’s Common Foreign and Security Policy. Since Germany is the European Union’s leading power, it could be assumed that the Common Foreign and Security Policy has also been ‘Germanised’. However, we should not forget that the

---

Speck Gyula doktorandusz, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, e-mail: speck.gyula@gmail.com

¹ A tanulmány az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-19-3-II-NKE-16 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával készült.

German foreign policy has a strong European identity as well. To examine this issue, we apply the Europeanisation theory in cases like the institutionalisation of the Common Foreign and Security Policy, negotiating Iran's nuclear deal and the Ukraine crisis. We conclude that the German foreign policy is highly Europeanised, on the other hand, the Common Foreign and Security Policy is not 'Germanised'.

Keywords: Europeanisation, European Union, German foreign policy, Germany, Common Foreign and Security Policy

1. Bevezető

Németország újraegyesítésekor gyakran hangoztatták Thomas Mann elhíresült mondatát, hogy „nem egy német Európát, hanem egy európai Németországot akarunk”.² Németország napjainkra kétségtelenül az Európai Unió (EU) vezető hatalmává vált. A laikus szemlélő számára látszólag úgy tűnhet, hogy az Európai Uniót lényegében Németország tartja kezében, elég csak arra gondolni, hogy az Európai Bizottság új elnöke a korábbi német védelmi miniszter lett, nem beszélve a „háttérben meghúzódó” számos német hivatalnokról és lobbistáról. E vezető szerepet leggyakrabban gazdasági viszonylatban értelmezik, azonban a 2010-es években egyre markánsabbá vált a német külpolitikai szerepvállalás is. Felmerül a kérdés, hogy a német kül- és biztonságpolitika milyen mértékben van befolyással az EU közös kül- és biztonságpolitikájára (*Common Foreign and Security Policy*, CFSP), illetve ezt megfordítva, a német kül- és biztonságpolitikát mennyire formálta az uniós közös kül- és biztonságpolitika. A tanulmányban e kérdéskört járjuk körbe különböző esettanulmányokon keresztül az 1990-es évektől napjainkig.³

2. Az európaizáció elmélete

A kutatási kérdés megválaszolásához az európaizáció elméletét alkalmazzuk, mivel kellemően rugalmas vizsgálódási szemszögöt biztosít ahhoz, hogy ne becsüljük túl se az uniós intézmények, se a nemzeti külpolitika szerepét. Az európaizációnak számtalan definíciója létezik a szakirodalomban. Reuben Wong szerint egyfelől megkülönböztetünk egy „nemzeti alkalmazkodás” európaizációt, amely egy közös uniós politikai álláspont nemzeti döntéshozatalba történő átültetését jelenti, vagyis az állam az európai

² Thomas Risse: Deutsche Identität und Außenpolitik. In Siegmund Schmidt – Gunther Hellmann – Reinhard Wolf (Hrsg.): *Handbuch zur deutschen Außenpolitik*. Springer VS, 2007. 55.

³ A tanulmányban csak a kül- és biztonságpolitikát vizsgáljuk, az európai, illetve közös biztonság- és védelempolitikai (ESDP/CSDP) vonatkozásokra csak érintőlegesen térünk ki.

intézményekhez igazítja politikáját (*downloading*). Másfelől létezik a „nemzeti kivetítés” európaizáció, amely során a tagállamok az Európai Uniót nemzeti érdekeik érvényesítésére használják, más szóval uniós szintre „feltöltik” nemzeti érdekeiket, így érvényt szerezve azoknak (*uploading*). E felfogás a nemzetállamokat tekintve elsődleges aktornak és az EU-t a cselekvés tárgyának. Míg tehát a nemzeti alkalmazkodás során az állam reaktív, a kivetítés folyamán proaktív magatartást tanúsít a közösségi szinttel szemben. A harmadik típusú európaizáció, az „identitások rekonstrukciója” szerint a tagállamok és az uniós intézmények diplomatáinak és külügyi személyzetének interakciójával, idővel közös európai identitás jön létre a felekben.⁴ Ez nem azt jelenti, hogy az európai identitás felváltaná a nemzetit, hanem hogy a nemzeti identitás részévé válik az európai identitás.⁵

Az utóbbi konstruktivista megközelítéshez közel áll a szakirodalomban egyre inkább elterjedt úgynevezett keresztirányú európaizáció (*crossloading*), amely a tagállamok uniós intézményektől független egymás külpolitikájára gyakorolt befolyását jelenti.⁶ Claudia Major a CFSP esetében felhívja arra a figyelmet, hogy mivel a CFSP továbbra is alapvetően kormányközi alapon működik, az uniós intézmények nem tudnak meghatározó szereplők lenni az európaizáció előmozdításában, így az európaizáció a hierarchikus viszony helyett inkább horizontális szinten történik.⁷ A horizontális európaizáció a tagállami kormányok egymással való interakciója révén történik, ahol a kormányok külpolitikai elveket, normákat osztanak meg egymással, így egyfajta szocializációs folyamat megy végbe, amelyhez az EU egy platformot biztosít. A keresztirányú európaizáció esetében a tagállami külpolitika változásai nemcsak uniós szintről, hanem közvetlenül tagállami szintről származnak normák, eljárási módok átvitelével. Ezen megközelítés különösen hasznos például az olyan országok tanulmányozásában, amelyek bár nem tagjai az EU-nak, de szoros kapcsolatban vannak vele, mint például Norvégia, továbbá a Lisszaboni szerződés után egyre inkább elterjedő, új típusú ad hoc jellegű együttműködési formák (például Normandiai négyek) értelmezésében.⁸

Az európaizációk mutatói a következők lehetnek:

⁴ Reuben Wong: The Role of the Member States: The Europeanization of Foreign Policy? In Christopher Hill – Michael Smith – Sophie Vanhoonacker (ed.): *International Relation and the European Union*. Oxford University Press, 2017. 143–165. 146–148.

⁵ Kiss J. László: *Változó utak a külpolitika elméletében és elemzésében*. Budapest, Osiris, 2009. 177.

⁶ Reuben Wong – Christopher Hill: Many actors, one path? The meaning of Europeanization in the context of foreign policy. In Reuben Wong – Christopher Hill (eds.): *National and European Foreign Policies. Towards Europeanization*. London, Routledge, 2011. 210–233. 215.

⁷ Claudia Major: Europeanisation and Foreign and Security Policy – Undermining or Rescuing the Nation State? *Politics*, 25. (2005), 3. 175–190. 185–186.

⁸ Wong–Hill (2011) i. m. 215.; Lisbeth Aggestam – Federica Bicchì: New Directions in EU Foreign Policy Governance: Cross-loading, Leadership and Informal Groupings. *Journal of Common Market Studies*, 57. (2019), 3. 519.

1. táblázat

Az európaizáció dimenzióinak mutatói

Európaizáció jellege	Mutatók
nemzeti alkalmazkodás/ downloading <ul style="list-style-type: none"> a tagállam az uniós tagságának megfelelően harmonizálja politikáját 	<ul style="list-style-type: none"> alkalmazkodás a közös célokhoz a közösségi kötelezettségek prioritást élveznek a nemzeti érdekekkel szemben nemzeti bürokrácia megváltozása a tagállam magáévá teszi az uniós tagságot és az integrációs folyamatot
nemzeti kivetítés/uploading <ul style="list-style-type: none"> a nemzeti külpolitika hatással van a közös európai külpolitika fejlődésére 	<ul style="list-style-type: none"> az állam megkísérli növelni befolyását a világban az állam törekszik nemzeti külpolitikai céljainak uniós külpolitikai céllá tételére az állam „védőrnnyöként” használja az EU-t az EU elengedhetetlen a nemzeti külpolitikai célok elérésében
identitásrekonstrukció <ul style="list-style-type: none"> közös identitások kialakulása, szocializáció 	<ul style="list-style-type: none"> a politikai elitnek a közös normák, értékek alapján alakítják külpolitikájukat az európai és a nemzeti érdekek meghatározása azonossá válik
keresztirányú/crossloading <ul style="list-style-type: none"> a tagállamok az egymással való interakció révén szocializálódnak 	<ul style="list-style-type: none"> a tagállam meggyőző külpolitikájának helyességéről más tagállamokat a tagállam eleget tesz a többi tagállam elvárásainak az uniós intézmények a háttérben maradnak, csak közeget biztosítanak a tagállami interakciónak

Forrás: Wong (2017) i. m. 151–152.; Major (2005) i. m. 186.

Ahhoz tehát, hogy megállapíthassuk, milyen módon európaizálódik a német külpolitika, a fenti feltételek teljesülését kell figyelembe vennünk. A kül- és biztonságpolitika európaizációjának értékelésénél nem szabad elfelejteni, hogy a nemzeti külpolitika változását befolyásolhatják külső tényezők, mint a globalizáció, gazdasági folyamatok, a nemzetközi rendszer változása vagy olyan belső tényezők, mint az érdekcsoportok vagy a közvélemény befolyása. Az európaizációt tehát meg kell különböztetni a kül- és biztonságpolitikára ható más tényezőktől, így nem minden külpolitikai változás magyarázható az európaizáció elméletével.⁹

3. Európai identitás a német kül- és biztonságpolitikában

A német kül- és biztonságpolitikát mindig is Európa-központúság jellemezte: Bismarck-tól Merkelig valamennyi német kancellár egyben vezető Európa-politikus is volt.¹⁰ A Szövetségi Köztársaság erős európai identitást alakított ki az 1950-es évektől, mivel a nemzetiszocializmus bünei és a háborús vereség miatt keletkezett „identitásvákuumot”

⁹ Major (2005) i. m. 183.

¹⁰ Josef Janning: Europäische Union und deutsche Europapolitik. In Siegmund Schmidt – Gunther Hellmann – Reinhard Wolf (Hrsg.): *Handbuch zur deutschen Außenpolitik*. Springer VS, 2007. 747–763. 747.

az Európai Közösség (EK) tudta betölteni.¹¹ Helmut Kohl kancellár Adenauer nyomdokaiba lépve úgy vélte, Európa egyesítése és a német egység ugyanazon érme két oldalát jelenti.¹² Joschka Fischer egykori külügyminiszter 2000-ben úgy fogalmazott: a német egyesítéssel Németország olyan nemzetállammá vált, amelyben a nemzeti hovatartozás az európai polgárral, az integráció pedig a nemzetállammal kapcsolódik össze.¹³

Az európai integráció a jelenlegi német kül- és biztonságpolitikának is alapját képezi. Németország egyenesen történelmi felelősségének tartja az európai integrációt, annak érdekében, hogy biztosítsa a kontinens békéjét és stabilitását.¹⁴ Ha koncentrikus körökben ábrázolnánk a német külpolitika kereteit, az első kör lenne az Európai Unió és a CFSP, ezt követné a NATO tágabb köre, majd a többi multilaterális szervezet, mint az ENSZ. Ez a felállás nem minden uniós tagállamnál magától értetődő: például Franciaország állandó tagként prioritásként tekint az ENSZ Biztonsági Tanácsára, az Egyesült Királyság pedig mindig is fenntartotta magának a kimaradás lehetőségét a CFSP-ben, majd végül 2020 januárjában el is hagyta az Európai Uniót.¹⁵ Németország jelenlegi legfőbb stratégiai dokumentuma, a 2016-ban kiadott, a biztonságpolitikáról és a Bundeswehr jövőjéről szóló Fehér könyv is úgy definiálja Németország helyét a világban, hogy „a német identitás elválaszthatatlanul össze van kötve az európaival”, az európai integrációt pedig Németország biztonságpolitikai érdekei közé sorolja.¹⁶ A 2018-as koalíciós szerződés központi célként fogalmazza meg az Európai Unió cselekvőképességének megerősítését.¹⁷ A német politikai elit a Külügyminisztérium által 2014-ben kezdeményezett felülvizsgálat (*Review 2014*) kapcsán rendszeresen hangsúlyozta a német külpolitika európai identitását. Frank-Walter Steinmeier külügyminiszter a felülvizsgálat záró rendezvényén úgy fogalmazott, hogy „nagyobb felelősséget vállaltunk [...] mindig európai és nemzetközi szinten beágyazódva”, valamint, hogy „német külpolitika nem létezhet európai külpolitika nélkül”.¹⁸ Ursula von der Leyen Európa nagyobb felelősségvállalását hangsúlyozta az Európai Bizottság új elnökeként, ahogy korábban ezt német védelmi miniszterként tette.¹⁹ Érdemes hozzátenni, hogy az Európa-központú külpolitikával a német lakosság is egyetért: a Körber Stiftung 2019-es reprezentatív felmérése

¹¹ Patricia Daehnhardt: Germany in the European Union. In Reuben Wong – Christopher Hill (Eds.): *National and European Foreign Policies. Towards Europeanization*. Routledge, 2011. 35–57. 37.

¹² Gisela Müller-Brandeck-Bocquet: Deutsche Prioritäten für Europas Außen-, Sicherheits- und Verteidigungspolitik. In Katrin Böttger – Matthias Jopp (Hrsg.): *Handbuch zur deutschen Europapolitik*. Baden-Baden, Nomos, 2016. 377–392. 386.

¹³ Kiss J. László: *Németország*. In Marján Attila (szerk.): *Európa-politológia. Tagállamok Európái*. NKE Szolgáltató Kft., 2015. 45–117. 71.

¹⁴ Lisbeth Aggestam: Role identity and the Europeanisation of Foreign Policy: A Political–Cultural Approach. In Ben Tonra – Thomas Christiansen (ed.): *Rethinking European Union Foreign Policy*. Manchester University Press, 2004. 81–99. 93.

¹⁵ Nicholas Wright: *The EU's Common Foreign and Security Policy in Germany and the UK. Co-operation, Co-optation and Competition*. Palgrave Macmillan, 2018. 148–149.

¹⁶ *Weißbuch 2016 zur Sicherheitspolitik und zur Zukunft der Bundeswehr*. Die Bundesregierung, 2016. 22., 25.

¹⁷ *Ein neuer Aufbruch für Europa Eine neue Dynamik für Deutschland Ein neuer Zusammenhalt für unser Land. Koalitionsvertrag zwischen CDU, CSU und SPD 19. Legislaturperiode*. 2018. 144.

¹⁸ *Rede von Außenminister Frank-Walter Steinmeier bei der Abschlussveranstaltung zu „Review 2014 – Außenpolitik weiter denken.”* 2015.

¹⁹ *Europa soll mehr Verantwortung für sich übernehmen*. 2019; *Die Europäer müssen mehr Verantwortung übernehmen*. Der Tagesspiegel, 2016.

szerint 63% támogatja a minősített többségi döntéshozatal bevezetését az EU külpolitikájában.²⁰

A fentieket figyelembe véve nem vonhatjuk kétségbe, hogy a német külpolitikában és a külpolitikai elitben identitásrekonstrukciós európaizáció figyelhető meg, mivel a német nemzeti és az európai érdekek nehezen elválaszthatóan jelennek meg a politikai elit retorikájában és a stratégiai dokumentumokban.²¹ A szakirodalom szerint azonban a német külpolitikai identitás európaizációjában az újraegyesítés után, különösen a Schröder-kormányok óta egy visszafejlődés történik. Erre leggyakrabban az állandó ENSZ Biztonsági Tanács (BT-) tagság iránti német igényt hozzák fel, mivel így Berlin egyoldalúan nemzeti érdekeit veszi figyelembe, amely akadályozza a közös európai külpolitikát.²² Az állítás azonban álláspontunk szerint nem állja meg a helyét. Egyfelől nem szabad elfelejteni, hogy a szociáldemokrata–zöld-koalíció az állandó német tagság mellett javasolta az állandó európai uniós tagságot is.²³ A 2018-as koalíciós szerződés hosszú távú célként tűzte ki az állandó uniós biztonsági tanácsi tagságot. Hasonlóan fogalmaz a német külügyminisztérium: mivel Franciaország nem hajlandó átadni az EU-nak állandó tagságát, Nagy-Britannia pedig kilépett az EU-ból, ezért csak hosszú távú célként tekint egy egységes európai BT-tagságra.²⁴ A politikai vezetők európaizált identitását mutatja, hogy Olaf Scholz alkancellár Franciaországnak javasolta, ossza meg állandó tagságát az Európai Unióval, hasonlóan Annegret Kramp-Karrenbauer védelmi miniszterhez.²⁵ Nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a szövetségi kormányok már az 1990-es évek óta, valamint a 2016-os Fehér könyv is állandó német Biztonsági Tanácsi helyre tart igényt, azonban amikor Németország nem állandó tagként foglalt helyet a Biztonsági Tanácsban 2011–2012 között, mindig megpróbálta magát az uniós tagállamok képviselőjeként feltüntetni, ahogy ezt Heiko Maas külügyminiszter a jelenlegi két éves nem állandó tagsági időszakra is ígérte. Németország ezenkívül 2011-ben megkísérelte elérni, hogy az Európai Unió független felszólalási jogot kapjon az ENSZ Közgyűlésben.²⁶

Mindebből tehát arra következtethetünk, hogy Németország az európai és a német állandó ENSZ biztonsági tanácsi tagságot lényegében egy kérdésként kezeli, ellentétben Franciaországgal vagy Nagy-Britanniával. E német törekvés nem az európaizáció visszafejlődését, hanem a nemzeti és az európai, szupranacionális identitás sajátos keverékét jelenti.

²⁰ *The Berlin Pulse. German Foreign Policy in Perspective.* Körber Stiftung, 2019/20.

²¹ Érdemes megjegyezni, hogy a német parlamenti pártok külpolitikai programjaiban is hangsúlyos az Európai Unió, ez alól egyedül az AfD jelent kivételt. A Szövetség '90/Zöldek programjában az európai és a német külpolitikai érdekek szinte megkülönböztethetetlenek egymástól. Bővebben l. Speck Gyula: „Germany first” – Az AfD kül- és biztonságpolitikai programja. *Stratégiai Védelmi Kutatóintézet Elemzések*, (2020a), 6. 1–8.; Speck Gyula: A „zöld” külpolitika – A Szövetség '90/Zöldek kül- és biztonságpolitikai programja. *Stratégiai Védelmi Kutatóintézet Elemzések*, (2020b), 7. 1–16.

²² Daehnhardt (2011) i. m. 52–53.; Wong (2017) i. m. 158.

²³ Natalie Tröller: *Germany in the UN Security Council. The Past as Prologue.* E-International Relations, 2019.

²⁴ *Reform des Sicherheitsrats der Vereinten Nationen.* 2020.

²⁵ *France rejects German wish for EU seat at UN Security Council.* 2018; Ivan Dikov: *Merkel Favors EU Aircraft Carrier, UN Security Council Seat as per ARK's Plan.* 2019.

²⁶ Daehnhardt (2011) i. m. 52–53.; *Weißbuch 2016...* i. m. (17. lj.) 63.; Wright (2018) i. m. 177.; *Rede von Außenminister Heiko Maas: „Mut zu Europa – #EuropeUnited“.* 2018.

4. Németország szerepe a kül- és biztonságpolitikai integrációban

A következőkben négy esettanulmányon keresztül vizsgáljuk meg, hogy Németország miként járult hozzá a közös kül- és biztonságpolitikához, majd az eredményeket össze-
sítjük és kiértékeljük.

4.1. CFSP-struktúrák

Az európai külpolitikai irányokat általában az EU vezető tagállamai, Németország, Franciaország és (a Brexit előtt) Nagy-Britannia határozza meg, amelyeket a többi tagállam elé terjesztenek. A nemzeti prioritások uniós szintre való „exportálása” több előnnyel is járhat. Az államok egyfelől növelik nemzetközi befolyásukat, másfelől csökkenthetik egy EU-n kívüli hatalommal szembeni negatív állásponttal járó kockázatokat.²⁷ A nemzeti preferenciák kivétitését azonban nem feltétlenül kell negatívnak értékelnünk, ugyanis a tagállam saját kompetenciáival, szakértelmével segítheti a közös uniós fellépést, amely egyben a tagállamok érdeke is.²⁸

A Szövetségi Köztársaság nem véletlenül támogatta kezdettől fogva az európai külpolitika létrehozását.²⁹ Nicholas Wright szerint azzal, hogy a Maastrichi szerződéssel létrejött a CFSP, Németország számára lehetővé vált, hogy anélkül érvényesítse nemzeti érdekeit, hogy ezzel aggodalmat keltene partnereiben, különösen Franciaországban, így nemzeti érdekeit európai keretekbe tudta ágyazni.³⁰ A CFSP révén tehát Richard von Weizsäcker megfogalmazása szerint lehetőség nyílt Németország számára, hogy a középhelyzetéből fakadó biztonsági dilemmákat fel tudja oldani.³¹ A CFSP azon cél-
nak is megfelelt, hogy Németország egyszerre maradjon szoros kapcsolatban Franciaországgal és az Amerikai Egyesült Államokkal, anélkül, hogy az amerikai vezetési ambíció és a francia stratégiai autonómiai követelések között kelljen választani.³²

Bár a CFSP létrehozása közös francia–német siker volt, a német igény, hogy az európai külpolitika a kormányközi együttműködés helyett szupranacionális szinten működjön nem tudott megvalósulni. A német kormányok a mai napig nem mondtak

²⁷ Wong (2017) i. m. 155.

²⁸ Cornelius Adebahr: Germany: The Instinctive Integrationist Occasionally Going Intergovernmental. In Rosa Balfour – Caterina Carta – Kristi Raik (Eds.): *The European External Action Service and National Foreign Ministries. Convergence or Divergence?* London, Routledge, 2015. 107–121. 109.

²⁹ Nyugat-Németországnak már az 1970-es években, jóval az Európai Unió és a CFSP létrejötte előtt is kezdeményező szerepe volt az európai külpolitikai dialógus kialakításában Hans-Dietrich Genscher külügyminiszternek köszönhetően. L. Wolfgang Wagner: Die Außen-, Sicherheits- und Verteidigungspolitik der Europäischen Union. In Siegmund Schmidt – Gunther Hellmann – Reinhard Wolf (Hrsg.): *Handbuch zur deutschen Außenpolitik*. Springer VS, 2007. 143–154. 147.

³⁰ Wright (2018) i. m. 174.

³¹ Uwe Schmalz: *Deutschlands europäisierte Außenpolitik. Kontinuität und Wandel deutscher Konzepte zur EPZ und GASP*. Wiesbaden, VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2004. 362.

³² Wagner (2007) i. m. 149.

le a minősített többségi döntéshozatal széles körű bevezetéséről,³³ amely Németország tekintélyes lakosságszámát tekintve a német érdekeket szolgálná.³⁴ A kérdés Maastricht óta időről időre újra napirendre kerül az Európai Unióban.³⁵ Szintén német igény, hogy az Európai Parlament nagyobb kompetenciával bírjon a CFSP-ben.³⁶

A maastrichti félsiker ellenére Németország továbbra is éllóvasa volt a kül- és biztonságpolitikai integrációnak. 1996-ban Kohl kancellár és Chirac elnök együtt indítványozták, hogy az Európai Tanácsban minősített többségi döntéshozatalt vezessenek be a végrehajtó intézkedéseknél.³⁷ Az 1999-es Amszterdami szerződést megelőző tárgyalások folyamán Franciaország a kül- és biztonságpolitikai főképviselői posztot a meglévő uniós intézményi keretektől függetlenül, míg Németország a Tanács Főtitkárságán belül képzelte el. Végül Németország félsikert ért el azzal, hogy a főképviselő egyben a Tanács főtitkára is lett.³⁸ Mindezen német törekvések arra irányultak, hogy az Európai Unió erősebb nemzetközi aktorként léphessen fel.

Németország jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy civil hatalmi biztonságpolitikáját az Európai Unió is átvegye. Így Joschka Fischer külügyminiszter kezdeményezésére a konfliktus utáni újjáépítést szolgáló polgári válságkezelés is bekerült az európai biztonság- és védelempolitikába (*European Security and Defense Policy, ESDP*).³⁹ A civil hatalmi koncepció a 2003-as Európai Biztonsági Stratégiában is megjelent, amelynek kidolgozásában Franciaország mellett szintén kulcsszerepe volt Németországnak. A dokumentumban német kezdeményezésre szerepel a preventív fellépés, a preemptív helyett, ezzel különbséget téve az európai és az amerikai válságkezelési felfogás között.⁴⁰ Az ESDP civil képességek terén való erősítése nem volt magától értetődő, mivel Franciaország és Nagy-Britannia nagyobb hangsúlyt kívánt helyezni az uniós katonai képességek fejlesztésére. A későbbi afrikai ESDP-missziókban Franciaország különösen törekedett nemzeti érdekeinek európaizációjára.⁴¹

A 2007-es német uniós elnökségnek és különösen Angela Merkel kancellárnak komoly szerepe volt a Lisszaboni szerződés létrejöttében, így nem meglepő, hogy német preferenciák tudtak érvényesülni a szerződés révén kialakított új CFSP-struktúrák létrehozásában is. Az EU külügyi és biztonságpolitikai főképviselői és az Európai Bizottság

³³ A CFSP-ben jelenleg az Európai Tanács és a Tanács egyhangúlag dönt. A Tanács egyedül a végrehajtói döntéseknél és különleges megbízott kijelölésénél alkalmazhatja a minősített többségi szavazást, amelyet azonban a tagállamok megakadályozhatnak nemzeti érdekeikre hivatkozva.

³⁴ A minősített többségi döntéshozatalhoz a jelenlegi 27 tagállamból 15 igenlő szavazata szükséges, valamint a javaslatot támogató államok az EU teljes népességének legalább 65%-át kell hogy képviseljék.

³⁵ 2018 júniusában Angela Merkel kancellár és Emmanuel Macron elnök mesebergi határozatukban közösen nyilvánították ki, hogy meg kell vizsgálni a minősített többségi döntéshozatal bevezetésének lehetőségét.

³⁶ Wright (2018) i. m. 235.

³⁷ Franco Algeri: Deutsche Außen- und Sicherheitspolitik im europäischen Kontext: Das abnehmende Strahlen der Integrationsleuchttürme. In Thomas Jäger – Alexander Höse – Kai Oppermann (Hrsg.): *Deutsche Außenpolitik. Sicherheit, Wohlfahrt, Institutionen und Normen*. VS Verlag, 2011. 126–147. 139.

³⁸ Niklas Helwig: Germany in European Diplomacy: Minilateralism as a Tool for Leadership. *German Politics*, 29. (2020), 1. 25–41. 30.

³⁹ Müller-Brandeck-Bocquet (2016) i. m. 378.

⁴⁰ Daehnhardt (2011) i. m. 47.

⁴¹ Eva Gross: *The Europeanization of National Foreign Policy. Continuity and Change in European Crisis Management*. Palgrave Macmillan, 2009. 87., 118–120.

alelnöki tisztségének egyesítése a német szupranacionális elképzelésnek tett eleget.⁴² Németország emellett határozottan támogatta az Európai Külügyi Szolgálat (EKSZ) létrehozását. Mind a főképviseelői poszt megerősítése, mind az EKSZ létrehozása végső soron azt a német ambíciót szolgálta, hogy a CFSP különböző területei között nagyobb összhang legyen, így megvalósítva az EU által jelenleg is hangsúlyozott átfogó megközelítést, amely által az Európai Unió egységes szereplőként léphet fel a világpolitikában.⁴³ Hangsúlyozzuk, hogy bár Németország mellett Franciaország és Nagy-Britannia egyaránt erősen támogatta az EKSZ létrehozását, azonban az utóbbi kettő sokkal inkább úgy tekint (tekintett) az EKSZ-re, mint nemzeti külpolitikájukat megvalósító, támogató eszközre.⁴⁴

Összegezve tehát megállapíthatjuk, hogy a Szövetségi Köztársaság a közös kül- és biztonságpolitikai struktúrák, intézmények létrehozásában és reformok indításában mindvégig kezdeményező szerepet töltött be Nagy-Britanniához és Franciaországhoz hasonlóan. Beigazolódott tehát, hogy a kontinens egyik vezető hatalmaként valóban „policy maker” volt, nemzeti érdekeit nagyobb részt képes volt uniós szintre feltölteni. Ez különösen a CFSP intézményi megerősítésében (EKSZ létrehozása) és az EU civil hatalommá alakításában valósult meg. Összehasonlításképpen megjegyezzük, hogy Németországnál a CFSP civil dimenziója nagyobb jelentőségű volt, mint a katonai dimenzióban, ahol Franciaország és Nagy-Britannia volt aktívabb.

A konkrét európai kül- és biztonságpolitikai fellépésekben is nem egyszer kulcsszerepe volt Németországnak. A továbbiakban a koszovói válságkezelésben, az iráni atommegállapodásban, illetve az Oroszországgal kapcsolatos uniós politikában való német részvételeket ismertetjük, majd értékeljük ezeket az európaizáció elméletével.

4.2. A Délkelet-európai Stabilitási Paktum

A német törekvés, hogy az Európai Unió normatív, civil hatalomként lépjen fel, markánsan teljesedett ki a koszovói válságkezelésben. Az 1999-ben életbe lépett Amszterdami szerződés lehetővé tette a közös uniós álláspontokat, amelyek további lehetőséget adtak Németország kezébe. Joschka Fischer külügyminiszter a róla elhíresült tervvel állt elő Koszovó és térségének középtávú stabilitása érdekében. A terv célja volt a demokrácia,

⁴² Katrin Böttger – Mathias Jopp: *Fundamentals of German European Policy. German European Policy Series*, (2017), 1. 4–11. 10.

⁴³ Wright (2018) i. m. 235–236.

⁴⁴ Néhány példa az érthetőség kedvéért. A francia diplomaták úgy vélik, hogy egyrészt az EKSZ jelenleg még nem rendelkezik megfelelő szakértelemmel és kompetenciával ahhoz, hogy az EU-t egységesen képviselje, másrészt olyan nemzetközi szervezetekben és országokban fogadják el képviselői szerepét, amelyek nem kötődnek szorosan a francia diplomáciához. Franciaországnak ezenkívül 2011-ben sikerült elérnie, hogy az EU stratégiát dolgozzon ki a Száhel-régióhoz. L. Fabian Terpan: *France: Between National Grandeur and European Commitment*. In Rosa Balfour – Caterina Carta – Kristi Raik (ed.): *The European External Action Service and National Foreign Ministries. Convergence or divergence?* London, Routledge, 2015. 89–107. 96–98., 100. A brit kormány az EKSZ-t egyfajta „trójai falónak” tekintette, amely veszélyezteti a CFSP kormányközi jellegét, ezért mindenáron ragaszkodott a kormányközi együttműködéshez. L. Daniel Fiott: ‘Our Man in Brussels’. *The UK and the EEAS. Ambivalence and Influence*. In Rosa Balfour – Caterina Carta – Kristi Raik (ed.): *The European External Action Service and National Foreign Ministries. Convergence or divergence?* London, Routledge, 2015. 75–89. 78–79.

a kisebbségi jogok és a civil társadalom előmozdítása, a gazdasági együttműködés és növekedés, a fegyverzet-ellenőrzés és a bizalomépítő intézkedések, illetve a határelőrzés erősítése, végső soron pedig az uniós tagság elérése, összességében a regionális instabilitás megszüntetése. A Fischer-terv a Helsinki Záróokmány háromkosaras megoldását követte három munkaasztalával, amelyek a demokráciára és az emberi jogokra, a regionális biztonságra, valamint a gazdasági újjáépítésre és fejlesztésre koncentráltak. Fischer különösen meg volt győződve arról, hogy a terv véget fog vetni a balkáni háborúk sorozatának.⁴⁵

A Fischer-tervet az Európai Unió az 1999. májusi tanácsi gyűlésen fogadta el, közös állást foglalva a Délkelet-európai Stabilitási Paktum elindításáról. A Tanácsi álláspont kifejezte az EU elkötelezettségét Délkelet-Európa újjáépítése iránt. Ezzel egyidejűleg Gerhard Schröder képes volt fenntartani a német közvélemény támogatását a NATO katonai műveletében (*Operation Allied Force*) való részvételhez. A Bundeswehr légitámadásokban való részvétele nélkül Németország nem tudta volna hiteles nemzetközi szereplőként érvényesíteni a Fischer-tervet, amely egy hosszú távú elköteleződést, Schröder szavaival egy balkáni Marshall-tervet jelentett a térség konszolidálása iránt.⁴⁶

Németország a Délkelet-európai Stabilitási Paktummal sikeresen töltötte fel nemzeti preferenciáit uniós szintre. Németország egyrészt példát mutatva jelentős anyagi hozzájárulást nyújtott a Paktum elindításához (1,2 milliárd márka értékben), másrészt a végrehajtásba más nemzetközi szervezeteket is bevont, mint az ENSZ, az IMF, a NATO vagy a Világbank. Bonn egyik komoly érdeme volt, hogy a délkelet-európai konszolidáció szükségességét folyamatosan az uniós napirenden tudta tartani, így hozzájárult ahhoz, hogy a Balkán konszolidációja az uniós külpolitika egyik prioritása legyen. A siker érdekében Bonn a válságkezelést Oroszország bevonásával, multilaterális keretekben valósította meg. Schröder kancellár hangsúlyozta, hogy a balkáni válság nem szabad, hogy kockáztassa Oroszország és Európa jó viszonyát, ehhez a G8 elnökség szolgált eszközként. Németország ezenkívül bilaterálisan is, magas szintű látogatások keretében folyamatosan fenntartotta a párbeszédet Moszkvával. Fischer pedig az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet bevonásával elérte, hogy a balkáni stabilitás páneurópai keretek közt valósuljon meg. Az EU által felhatalmazott finn elnök, Martii Ahtisaari és az orosz különmegbízott, Viktor Csernomirgyin által megtárgyalt béketervet 1999. július 3-án elfogadta a jugoszláv parlament, amely a szerb csapatok Koszovóból való kivonását és a NATO-bombázások beszüntetését eredményezte.⁴⁷

A fentieket összegezve elmondhatjuk, hogy a Délkelet-európai Stabilitási Paktum létrejöttével Németország a Fischer-tervet sikerrel érvényesítette uniós szinten. Ami ennél is fontosabb, hogy a német külpolitika képes volt példát mutatni a válságkezelés és konfliktusmegelőzés terén, a civil hatalmi normák uniós szintre történő kivetítése tehát a gyakorlatban is meg tudott valósulni. A koszovói válság alatt alkalmazott német kezdeményezésű átfogó megközelítés, amely a biztonság valamennyi szektorára kiterjed, napjainkban is az EU Globális Stratégiájának egyik központi eleme. A koszovói

⁴⁵ Alister Miskimmon: *Germany and the Common Foreign and Security Policy of the European Union. Between Europeanisation and National Adaptation*. London, Palgrave Macmillan, 2007. 127–137., 141.

⁴⁶ Uo. 131–133.

⁴⁷ Uo. 129–130.

konfliktus utáni újjáépítés koncepcióját az Európai Unió szintén Bonn kezdeményezésére Afganisztánban is folytatta.⁴⁸

4.3. Iráni atommegállapodás

A 2003-tól 2015-ig tartó iráni atomtárgyalásokat és az annak eredményeként megszületett átfogó közös cselekvési tervet máig az Európai Unió legsikeresebb külpolitikai fellépésének tartják, azonban a diplomáciai rendezést a három nagy európai hatalom formátuma, az E3 (Nagy-Britannia, Franciaország és Németország) kezdeményezte, eredetileg az EU nélkül. A kezdeti sikerek ellenére 2006-tól a tárgyalások csak Oroszország, Kína és az Amerikai Egyesült Államok részvételével tudtak előre haladni, az így létrejövő E3 + 3 formátum az EU kül- és biztonságpolitikai főképviselőjét hatalmazta fel a tárgyalások vezetésével.⁴⁹

Az E3 célja volt, hogy Irán újra együttműködjön a Nemzetközi Atomenergiái Ügynökséggel, és ratifikálja az atomsorompó-szerződést, valamint, hogy függessze fel az urándúsítási tevékenységét. Az iráni atomprogram kapcsán Németország a kettős megközelítést vallotta: egyaránt hangsúlyozta az Iránnal való politikai és gazdasági kapcsolatok fenntartását, illetve a diplomáciai nyomásgyakorlás és gazdasági szankciók alkalmazását. Így például 2008-ban a szövetségi kormány hangoztatta, hogy az EU az ENSZ-szankciók mellett további szankciókat vezessen be az iráni bankok ellen, ugyanakkor figyelmeztetett Irán elszigetelésének kockázataira.⁵⁰

Az Iránnal való tárgyalások kapcsán Berlin érvényre juttatta kül- és biztonságpolitikájának alapelemét, a CFSP-t. Ennek megfelelően kiemelt szerepet játszott a többi uniós tagállam folyamatos tájékoztatásában, amely lehetővé tette, hogy a tagállamok és különösen Olaszország (amely pont erősen ellenezte az állandó német ENSZ BT-tag-ságot) elfogadják az E3-at mint az európai álláspontot képviselő formátumot. Bár az E3 egy kormányközi együttműködés volt, a tagállamok tájékoztatása az EU Politikai és Biztonsági Bizottságán és a Tanácson keresztül zajlott, így a tagállamok egységesen tudták támogatni az E3 törekvéseit. Németország emellett személyi és technikai kompetenciáival is hozzájárult a tárgyalások előmozdításához. Az EKSZ tapasztalt német diplomatája, Helga Schmid a politikai ügyek főtítkárhelyetteseként 2010-től Catherine Ashton főképviselőnek nyújtott támogatást a tárgyalások levezénylésében. Ezenfelül a német nukleáris ipar Iránnal való kapcsolatai révén a külügyminisztériumon keresztül tanácsokkal segítette az Európai Unió képviselőit, így hozzájárult az atommegállapodás technikai részleteinek kidolgozásához. Továbbá, mivel Németország egyszerre ápolta hagyományosan jó diplomáciai kapcsolatokat a térség két egymással ellenséges hatalmával, Iránnal⁵¹ és Izraellel, hiteles közvetítőként léphetett fel az E3-on belül, így erősítve annak nemzetközi elfogadottságát. Németország Iránnal való szoros kereskedelmi

⁴⁸ Gross (2009) i. m. 137–138.

⁴⁹ Wright (2018) i. m. 198–201.

⁵⁰ Uo. 206–207.

⁵¹ Többek között a Szövetségi Köztársaság jelentős közvetítő szerepet vállalt az 1987–1988-as irak–iráni háborúban a fegyverszünet megkötésében.

kapcsolatai miatt fékező erőt képezett a szigorúbb szankciókat követelő francia és amerikai állásponttal szemben.⁵²

Bár az iráni atomtárgyalásokban az ENSZ volt a meghatározó nemzetközi szervezet, és az E3 pedig kormányközi együttműködés volt, fontos kiemelni, hogy a CFSP-nek elengedhetetlen szerepe volt az Iránnal szembeni egységes uniós politika fenntartásában és végrehajtásában, a főképviselő pedig megkerülhetetlen koordináló, közvetítő szerepet játszott e folyamatban. Ahogy Helga Schmid megjegyezte, az Európai Unió híd szerepet töltött be Irán és az Egyesült Államok között, így nagyban hozzájárult a 2015-ös megállapodás megkötéséhez. E tekintetben Németország kulcsszerepet játszott, ahogy Nagy-Britannia és Franciaország is.⁵³ Az E3-on belül Németország a mérsékelt és megfontolt közvetítői szerepével, illetve a CFSP iránti abszolút elkötelezettségével tűnt ki. A német külpolitika külön érdeme, hogy az uniós intézmények és tagállamok bevonásával végső soron hozzájárult ahhoz, hogy az Európai Unió könyvelhette el sikerként a tárgyalások lezárását.⁵⁴ Németország számára a közös európai fellépés azután is prioritás maradt, hogy Donald Trump elnök vezetésével az Egyesült Államok kilépett a megállapodásból.⁵⁵

A fentiek alapján megállapíthatjuk, hogy Németország nemzeti preferenciát, mint a nonprolifерáció elleni küzdelmet, a dialógust, a kettős megközelítés elvét képes volt megvalósítani és uniós szinten is elfogadtatni, bár ez esetben fontos hangsúlyozni, hogy mindezt Nagy-Britanniával és Franciaországgal együtt. Az iráni atomtárgyalások folyamán nyújtott technikai és személyzeti kompetencia továbbá jól szemlélteti, Berlin miként volt képes erősíteni a közös uniós fellépést, így hozzájárulva az Európai Unió mint hiteles nemzetközi aktor fellépéséhez.

4.4. Az új Ostpolitik

A német külpolitika egyik legsikeresebb európaizációja az Európai Unió 2004-es keleti bővítése volt, amely megvalósította azon német célt, hogy a hidegháború vége után stabil és gazdaságilag prosperáló Közép- és Kelet-Európa jöjjön létre.⁵⁶ E sikert kiaknázva Berlin megkísérelte az *Ostpolitikot* tovább európaizálni az európai szomszédságpolitika (*European Neighborhood Policy*, ENP) kiterjesztésével és az Oroszország–EU-kapcsolatok szorosabbra vonásával. Bár 2009-ben a Keleti Partnerség (*Eastern Partnership*) végül lengyel–svéd kezdeményezésre jött létre, Berlin mégis erősen támogatta nem utolsósorban

⁵² Helwig (2020) i. m. 8–10.

⁵³ Wright (2018) i. m. 215.

⁵⁴ Michael Smith – Rebecca Steffenson: The European Union and the USA. In Christopher Hill – Michael Smith – Sophie Vanhoonacker (ed.): *International Relation and the European Union*. Oxford University Press, 2017. 388–418. 412.; Molnár Anna: *Az Európai Unió külkapcsolati rendszere és eszközei. A külkapcsolatoktól a kül-, biztonság- és védelempolitikáig*. Budapest, Dialóg Campus, 2018. 243.

⁵⁵ Austin Davis: *Germany split on path forward in US-Iran conflict*. 2020.

⁵⁶ Wagner (2007) i. m. 150.

a földgázellátás biztonsága miatt, valamint a francia Unió a Mediterráneumért⁵⁷ kezdeményezés ellensúlyozására.⁵⁸

Oroszország stratégiai szerepét Kohl és Schröder egyaránt felismerte, azonban a kapcsolatok döntően bilaterális alapon működtek.⁵⁹ A változás a 2000-es évek második felében következett be: a 2007-es német uniós elnökség alatt Frank-Walter Steinmeier külügyminiszter új európai *Ostpolitikot* hirdetve sürgette a gazdasági és társadalmi integráció elmélyítését Oroszország és az EU között, ezzel párhuzamosan Berlin az Oroszországgal folytatott német vezetésű energiaprojekteket, az Északi Áramlatot európai retorikába ágyazta, tehát Németország egyre inkább vezetőként kezdett felépni az Európai Unió és Oroszország kapcsolatában. Az új *Ostpolitik* európai szintre történő kivetítése beleillett Németország civil hatalmi szerepébe, mivel épp a 2000-es évek második felében negatív fejlemények következtek be a Nyugat (különösen az Egyesült Államok) és Oroszország között.⁶⁰ Berlin törekvése egyelőre nem járt sikerrel, mivel jelentős nézeteltérések voltak a Bush-adminisztrációval és a kelet-közép-európai tagállamokkal (főképp Lengyelországgal és a balti államokkal) a NATO-bővítés és az Északi Áramlat kérdésében.⁶¹

Az újabb változás Barack Obama 2008-as amerikai elnökké választásával, valamint Donald Tusk lengyel miniszterelnökké választásával következett be. Ezenfelül Dmitrij Medvegyev új orosz miniszterelnök nyitott volt az EU-val való együttműködésre, valamint Sarkozy francia elnök is támogatta a Moszkvához való közeledést. A kedvező politikai helyzetben Berlin 2008-ban elindította az Oroszországgal folytatott modernizációs partnerséget, amelynek célja volt, hogy a két ország közötti kölcsönös gazdasági függőséggel, a civil társadalmak közötti együttműködéssel és a diplomáciai kapcsolatokkal Oroszország közelebb kerüljön az Európai Unióhoz, a kezdeményezés tehát végső soron az Oroszországgal való kapcsolatok „civilizálására” irányult. Bár kezdetben német–orosz bilaterális együttműködés volt, a 2010-es Don menti Rosztovban megrendezett csúcson EU–Oroszország együttműködés jött létre, ezenfelül további 24 bilaterális partnerségi megállapodás született az uniós tagállamok és Oroszország között. Az EU és Oroszország közötti jó viszony azonban a 2010-es évek elején hamar megromlott az oroszországi belpolitikai változások (civil társadalom elleni fellépések), a modernizációról szóló eltérő értelmezések, majd végül a 2014 elején kibontakozó ukrajnai válság miatt.⁶²

Az Oroszországgal való kapcsolatok európaizációjában töréspontot jelent az Északi Áramlat 2 gázvezetékprojekt kapcsán kialakult vita is. Berlin álláspontja szerint a projekt pusztán üzleti ügy, ezen álláspontot Franciaország támogatja, azonban egyes tagállamok, többek között Olaszország, Szlovákia, illetve Lengyelország és Litvánia erősen ellenezte a projektet, utóbbi kettő pedig egyenesen energiabiztonsági fenyegetésként

⁵⁷ A kormányközi szervezet 27 uniós tagállamot, az Egyesült Királyságot és 15 országot foglal magában Nyugat-Balkánról, Észak-Afrikából és a Közel-Keletről.

⁵⁸ Daehnhardt (2011) i. m. 50.

⁵⁹ Uo. 50.

⁶⁰ Többek között a színes forradalmak, valamint az amerikai rakétavédelmi rendszerek európai telepítése, Koszovó függetlenségének elismerése, Ukrajna és Grúzia lehetséges NATO-csatlakozása, végül pedig a grúziai háború miatt.

⁶¹ Marco Siddi: A Contested Hegemon? Germany's Leadership in EU Relations with Russia. *German Politics*, 29. (2018), 1. 97–114. 102–103.

⁶² Uo. 7.

tekintenek rá. Az Európai Unió intézményi szinten ellenzi a projektet, megvalósítási feltételeit jelentősen szigorította.⁶³ Ezenfelül a Trump-adminisztráció szankciókat vezetett be a projektben részt vevő vállalatok ellen.⁶⁴ Tekintve, hogy a gázvezeték hamarosan elkészül, valószínű, hogy vita a jövőben is megosztja az Európai Uniót.

Összességében a nemzetközi politikai változások és egyes tagállamok ellenállása miatt Németország a keleti bővítéssel szemben már nem tudta tartósan uniós szintre átültetni az Oroszországgal való partnerséget, így az Oroszország-politika nem válhatott az uniós külpolitika zászlóshajójává sem.

4.5. Értékelés

Az ebben a fejezetben bemutatott esettanulmányok azt kívánták szemléltetni, hogy a német kül- és biztonságpolitika mennyire hatással volt a CFSP fejlődési irányaira. Az első fejezetben ismertetett európaizációs mutatók figyelembevételével megállapíthatjuk, hogy a fenti esetek kevésbé az alkalmazkodásról, inkább a nemzeti érdekek uniós szintre történő kivetítéséről tanúskodnak.

Németország már jóval a CFSP létrejötte előtt, az európai integrációnak köszönhetően nyerte vissza szuverenitását, a Maastrichti szerződés után külpolitikai cselekvőképessége és így világpolitikai befolyása tovább erősödhetett. A koszovói válságkezelésben vagy a keleti politikában jelentős presztízsnyerésre tehetett szert azzal, hogy lényegében Európát képviselte Oroszországgal szemben, ahogy az iráni atomtárgyalások esetében Franciaországgal és Nagy-Britanniával karöltve Iránnal vagy az Egyesült Államokkal szemben. Következésképpen mindegyik esetben a német külpolitika globális hatókörre tett szert.⁶⁵

Németországnak többször is sikerült nemzeti politikáit és céljait uniós politikaként és célként elfogadtatnia. Egyértelmű német siker volt az Európai Unió civil hatalmi jellegének erősítése: a koszovói válságkezelésben a Fischer-terv uniós szintű Stabilitási Paktumként való elfogadtatása, valamint Oroszország bevonása. Az iráni atomtárgyalásokban Berlin fenn tudta tartani az európai közös álláspontot a kettős megközelítés elvéről, tehát eredményes volt a multilateralizmust preferáló német szempont érvényesítése és ezzel az Európai Unió nemzetközi tekintélyének megerősítése. Azonban nem minden esetben érvényesülhettek a német preferenciák: az Oroszországgal való partnerség európaizációja rövid távú siker volt, továbbá a CFSP sem lett teljes mértékben szupranacionális.

A CFSP „védőernyőjének” használata számos kellemetlen helyzettől kímélte meg a német kül- és biztonságpolitikát. A Fischer-terv esetében például különösen fontos volt az Európai Unió megnyerése, mivel nem sokkal korábban Németország Szlovéniát és Horvátországot egyoldalúan ismerte el önálló államként, így egy újabb egyoldalú német fellépés továbbnövelte volna a Németországgal szembeni francia és brit

⁶³ Szőke Diána: Vihar egy vezeték körül Az Északi Áramlat 2 gázvezetékprojekt geopolitikai összefüggései és aktualitásai. *KKI Elemzések*, (2019), 28. 1–10. 8–9.

⁶⁴ Holly Elyatt: *US greenlights sanctions on mega Russia-EU gas pipeline, but it's probably too late*. 2019.

⁶⁵ Adebahr (2015) i. m. 108.

bizalmatlanságot. Hasonlóan egy Oroszországgal való kizárólag bilaterális partnerséget egy újabb Molotov–Ribbentrop-paktumként értelmeztek volna. Az Oroszországgal való gazdasági kapcsolatok, különösen az Északi Áramlat 2 még így is kiváltották többek között Donald Trump elnök, illetve egyes tagállamok kritikáját. Ebből kifolyólag a német nemzeti célok teljesülése nehezen valósulhatott volna meg az uniós keretek nélkül, mivel ellenkező esetben partnerei Németországot könnyen megvádolták volna a különutasság (*Sonderweg*) vádjával.

Fontos hangsúlyoznunk, hogy az ismertetett esetek döntő többségében nem csak Németország érvényesítette uniós szinten nemzeti külpolitikáját, a közös európai sikerhez nem kizárólagosan Németország járult hozzá. A balkáni konszolidáció fontosságát például Magyarország is állandóan az uniós napirenden tartja, a Keleti Partnerség indításáért pedig a lengyel diplomácia is jelentős erőfeszítéseket tett.⁶⁶ Az iráni atommegállapodáshoz vagy az EKSZ létrehozásához szükség volt Franciaország és Nagy-Britannia részvételére is. Következtetésünk, hogy Németország nemzeti kül- és biztonságpolitikai érdekeinek és céljainak uniós szintre való kivetítéséhez kulcsfontosságú, hogy érdekeit partnerekkel együtt érvényesítse; kedvező legyen a nemzetközi környezet; elnyerje az uniós intézmények támogatását, illetve hogy érdekeit határozottan képviselje.

4.6. Magyarázat

A nemzeti érdekek és célok uniós szintre való feltöltését Németország nem pusztán gazdasági súlyának köszönheti. A *European Council on Foreign Relations* által készített felmérésből kiderül, hogy az uniós tagállamok Németországot tekintik az Európai Unió vezetőjének. Németország egyszerre legfontosabb partnere az EU alapító államainak, a déli államoknak, ahogyan az újonnan csatlakozott keleti államoknak is. A kül- és biztonságpolitikában a tagországok első számú partnere, még Franciaországot is megelőzve. Ezenkívül a legtöbb uniós politikában (gazdaság, pénzügy, migráció) is első számú partnerként tekintenek Németországra, Németországot elengedhetetlen partnernek vélik a közös uniós cselekvésekben.⁶⁷ Európa minden irányába kiterjedt gazdasági és diplomáciai kapcsolatainak köszönhetően az Európai Unió „pókhálójának” közepén Németország ül. Németország befolyását uniós intézmények iránti erős elkötelezettsége mellett kompromisszumkézségének és pragmatizmusának is köszönheti, amelyet például a CFSP-struktúrák kiépítése során is tanúsított azzal, hogy engedett a brit kormányközi szempontoknak.

Az érdekvérvényesítési képességben fontos szerepet játszik uniós diplomáciai személyzete is. Ennek érdekében Németország aktív személyzeti stratégiát folytat, amelynek célja, hogy az uniós intézmények szoros kapcsolatban álljanak a német külügygel. Így például Javier Solana főképviselő alatt, a Tanács titkárságának Politikai Tervező

⁶⁶ Dobrowieczki Péter – Stepper Péter: *A magyar külpolitika és az EU Keleti Partnerség*. 2020.

⁶⁷ *EU Coalition Explorer. Results of the EU28 Survey 2018 on Coalition Building in the European Union*. London, EFCR, 2018.

és Korai Előrejelző egységét kezdetben Christoph Heusgen,⁶⁸ majd az iráni tárgyalásokban kulcsszerepet játszó Helga Schmid vezette, aki 2016 óta az EKSZ-ben főtítkárként a második legfontosabb pozíciót tölti be.⁶⁹ Adebahr szerint a német EKSZ-diplomaták a külügyminisztériumhoz fűződő szoros kapcsolataiknak köszönhetően jelentős támogatáshoz jutnak, amely kezdeményezőkézségüket is növeli. A német külügyminisztérium hosszú távú stratégiát követve elsősorban kezdő fiatal tisztviselőket delegál az EKSZ-be, akik idővel jelentős tapasztalatokra tesznek szert, szocializálódva az uniós diplomáciai körökben, így később már magas rangú pozíciókat tudnak betölteni.⁷⁰ E diszkrét diplomáciaszemélyzeti stratégia élesen elkülöníthető például Franciaországtól, amely nyíltan karizmatikus személyeket delegál magas rangú pozíciókba, e „törtetés” révén viszont nehezebben tudja az alacsonyabb rangú pozíciókat betölteni a tagállamok ellenállása miatt.⁷¹

A 2019-es állás szerint pusztán a számokat tekintve az EKSZ esetében semmiképpen nem beszélhetünk német fölényről: a 946 főnyi adminisztrációs állományból 95 volt német, a magasabb menedzsment szinten Helga Schmid mellett a 17 igazgatóból egy, és a hét ügyvezető igazgatóból szintén egy fő volt német. A betöltött uniós delegációvezetői posztokban Franciaország és Olaszország volt fölényben, azonban a német külügy szempontjából meghatározó moszkvai delegációt mégis Markus Ederer német diplomata vezette, aki ráadásul korábban a Délkelet-európai Stabilitási Paktum uniós különmegbízottjának kabinetfőnöke, majd 2010–2014 között uniós nagykövet volt Pekingben. Figyelemre méltó továbbá, hogy a parlamenti választások előtt az Európai Bizottságban Martin Selmayr legmagasabb rangú tisztviselőként főtítkár volt, mellette kiemelkedett az Északi Áramlat 2-t támogató Günther Oettinger költségvetési biztos és kabinetfőnöke, Michael Hager.⁷² Az EU Brexit-ügyi főtárgyalójának jobbkeze pedig Sabine Weyand volt, akinek meghatározó szerep jutott a Brexit-megállapodás részleteinek kidolgozásában.⁷³ Az EU Helyzetelemző Központját (*Intelligence and Situation Centre*) 2019 augusztusáig a BND tapasztalt hírszerzője, Gerhard Conrad vezette.⁷⁴

Összességében tehát láthatjuk, hogy Németország előnye az uniós közegben szocializálódott tapasztalt személyzetében, az uniós diplomáciai karral való szoros együttműködésben és Európa-szerte kiterjedt kapcsolati hálójában rejlik, amelyek mind elősegíti nemzeti érdekeinek uniós szintű érvényesítését.

⁶⁸ Heusgen később Angela Merkel kancellár legbefolyásosabb külpolitikai tanácsadója, majd 2017 óta Németország ENSZ nagykövete lett. L. Friedel Taube: *Germany has big plans for UN Security Council seat*. 2019; Andreas Hoidn-Borchers – Jan Rosenkranz: *Warum in "Jamaika" keiner Außenminister sein will*. 2017.

⁶⁹ Adebahr (2015) i. m. 113–114.; Helwig (2020) i. m. 9–10.

⁷⁰ Adebahr (2015) i. m. 113–114.

⁷¹ Frédéric Charillon – Reuben Wong: *France: Europeanization by default?* In Reuben Wong – Christopher Hill (Eds.): *National and European Foreign Policies. Towards Europeanization*. Routledge, 2011. 19–35. 22–23.

⁷² *Sechster Bericht der Bundesregierung zur deutschen Personalpräsenz in internationalen Organisationen*. 2019. 7., 11–12.

⁷³ Eric Bonse: *Einflussreiche Deutsche in Brüssel*. politik & kommunikation, 2019.

⁷⁴ *Key German mediator Gerhard Conrad retires from EU intelligence post*. 2019.

5. Alkalmazkodás az uniós kül- és biztonság- és védelempolitikához

Az európaizáció elméletében a kutatások bebizonyították, hogy még az olyan nagyhatalmak, mint Franciaország és Nagy-Britannia is hajlamosak alkalmazkodni a közös európai külpolitikai irányokhoz, a reaktív magatartás tehát nem csak kisállamok sajátossága lehet.⁷⁵ Németország esetében mégis kevés példát találunk a külpolitikai adaptációra.

A német külügy struktúrájában európaizációként értelmezhető, hogy a külügyminisztérium Európa-osztálya egyaránt illetékes a közös uniós politikákban (például pénzügy, migráció, bővítés), ahogy az Európai Unión belüli bilaterális kapcsolatokban, tehát eltűnik az Európai Unión belüli külső-belső politikák közötti erős elkülönülés.⁷⁶ Az európai integráció révén valamennyi minisztérium saját Európa-osztállyal rendelkezik, nem egynek közülük fontos szerepe van a külpolitika szempontjából, mint például a fejlesztési minisztériumnak, a kancellárhivatalnak vagy a gazdasági minisztériumnak.⁷⁷ Az EKSZ létrehozásával a külügyminisztérium struktúrája nem változott meg jelentősen, ez a jövőben sem várható.⁷⁸ A külpolitikai döntéshozatali szervezetrendszerben tehát kevés változás tapasztalható a CFSP- és ESDP-intézmények létrejötte ellenére.⁷⁹

Bár a vizsgált időszakon kívül esik, de érdemes megemlíteni, hogy az NSZK adaptálta külpolitikáját az EK arab-izraeli szembenállással kapcsolatos álláspontjához. Az 1973-as olajválság idején az arab országok olajembargói miatt Bonn kénytelen volt elfogadni az EK az izraeli-palesztin konfliktusról szóló állásfoglalását, ezután az arab országok már „baráti államnak” nevezték az NSZK-t is. Ezenkívül Bonn csatlakozott a Franciaország által kezdeményezett euro-arab párbeszédhez.⁸⁰

Némely fokú európaizáció megfigyelhető a biztonság- és védelempolitikában. Az ESDP elindulásával és a petersbergi feladatok⁸¹ elfogadásával ugyanis a Bundeswehr válságkezelési, intervenciók képességeit kellett fejleszteni, ezzel felgyorsítva

⁷⁵ Nicole Alecu de Flers – Patrick Müller: Dimensions and Mechanisms of the Europeanization of Member State Foreign Policy: State of the Art and New Research Avenues. *Journal of European Integration*, 34. (2012), 1. 19–35.

⁷⁶ Gunther Hellmann – Reinhard Wolf – Siegmund Schmidt: Deutsche Außenpolitik in historischer und systematischer Perspektive. In Siegmund Schmidt – Gunther Hellmann – Reinhard Wolf (Hrsg.): *Handbuch zur deutschen Außenpolitik*. Springer VS, 2007. 15–49. 21.

⁷⁷ Christoph Weller: Bundesministerien. In Siegmund Schmidt – Gunther Hellmann – Reinhard Wolf (Hrsg.): *Handbuch zur deutschen Außenpolitik*. Springer VS, 2007. 210–224. 211.

⁷⁸ Adebahr (2015) i. m. 109.

⁷⁹ Alister Miskimmon – William E. Paterson: Adapting to Europe? German Foreign Policy, Domestic Constraints and the Limitations of Europeanization since Unification. In H. W. Maull (ed.): *Germany' Uncertain Power. Foreign Policy of the Berlin Republic*. London, Palgrave Macmillan, 2006. 29–49. 76.

⁸⁰ Patrick Müller: The Europeanization of Germany's Foreign Policy toward the Israeli–Palestinian Conflict: Between Adaptation to the EU and National Projection. *Mediterranean Politics*, 16. (2011), 3. 358–403. 391.; Az érme másik oldala viszont, hogy az újraegyesült Németország az 1990-es években már fontos szerepet vállalt az arab-izraeli békefolyamatban, tehát ekkor már kivetítette külpolitikáját az uniós szintre.

⁸¹ A Nyugat-európai Unió által 1992-ben megfogalmazott feladatokat az EU joganyagába ültették át az Amszterdami szerződés 17. cikke révén. A petersbergi feladatok magukban foglalták a humanitárius és békefenntartó feladatokat és mentőakciókat, majd később kiegészültek a leszerelést célzó feladatokkal, katonai tanácsadással, terrorizmus elleni intézkedésekkel.

a Bundeswehr folyamatban lévő transzformációját. A haderő mellett a védelmi minisztérium feladatköre szintén megnőtt az ESDP-vel. Az ESDP-vel egyben nyilvánvalóvá vált, hogy a Bundeswehr nem maradhat távol a külföldi misszióktól. A 2003-as védelempolitikai irányelvek is leszögezték, hogy a védelem többé nem határozható meg földrajzi keretek között. Ebből következett, hogy Németország a nemzetközi (elsősorban francia) elvárásoknak eleget téve kénytelen volt részt venni az afrikai uniós missziókban, sőt, bár vonakodva, de felvállalta a 2006-os EUFOR RD Congo misszió vezetését is.⁸² Összességében tehát a német védelempolitikának alkalmazkodnia kellett az uniós válságkezelési irányokhoz, amelyeket elsősorban Franciaország preferált.

A védelempolitikai adaptációhoz hasonlóan Berlin elfogadta Sarkozy elnök javaslatát 2008-ban az Unió a Mediterráneumért létrehozásáról, igaz, csak azzal a feltétellel, hogy abban ne csak a déli tagállamok, hanem az összes tagállam részt vehessen.⁸³

A nem túl gyakori adaptációs európaizáció magyarázata véleményünk szerint egyszerű: ahogy az előző fejezetben láttuk, a legtöbb közös kül-, biztonság- és védelempolitikai fellépésben Németország volt a kezdeményező fél, tehát legfeljebb csak saját kezdeményezéseinek következményeihez kellett alkalmazkodnia. Továbbá Adebahr érvelése is magyarázat lehet, miszerint Németország esetében a *downloading* európaizációt nehezen lehet megkülönböztetni az identitásrekonstrukciós európaizációtól, mert a német külpolitikai állásfoglalásokban a nemzeti és az európai érdekek gyakran összemosódnak.⁸⁴ Hozzátesszük, hogy mivel a kül- és biztonságpolitika a tagállamok szuverenitásának egyik utolsó bástyája a közösségiesítéssel szemben, ezért a külpolitikában általában véve kevesebb alkalmazkodást figyelhetünk meg, mint más szakpolitikai területeken. Mivel a CFSP kormányközi, alapvetően kormányközi alapon működik, az EU befolyása eleve kevesebb lehet a nemzeti külpolitikára.⁸⁵ Érdekesség, hogy a szakirodalom szerint Franciaország a CFSP-ben való részvétele miatt inkább arra kényszerült, hogy független nemzeti ambícióit európai partnereivel is összeegyeztesse.⁸⁶

6. Az ukrajnai válság: európaizáció vagy de-európaizáció?

A Lisszaboni szerződés vívmányai után jogosan számíthatunk arra, hogy végre választ kapunk Kissinger találó felvetésére, miszerint kit kell felhívni, ha az Európai Unióval kívánunk beszélni. A Lisszabon utáni években azonban paradox helyzet állt elő: bár a tagállamok elkötelezettek voltak a közös külpolitikáért, informális együttműködéseik révén mégis megkerülték azt. Lényegében tehát európaizációban történő visszafejlődést, vagyis de-európaizációt is megállapíthatnánk, mivel a tagállamok saját külpolitikai

⁸² Miskimmon (2007) i. m. 195., 197.

⁸³ Berndt Riegert: *A year on, Mediterranean Union has made little progress.* (é. n.)

⁸⁴ Adebahr (2015) i. m. 107.

Klaus H. Goetz még ennél is radikálisabb álláspontot képviselt, aki szerint Németország esetében a nemzeti érdekek európaizációjának kutatása szinte értelmetlen, mivel annyira európaivá váltak, hogy a kettőt egymástól szinte lehetetlen elválasztani. L. Klaus H. Goetz: *Integration policy in a Europeanized State: Germany and the intergovernmental conference.* *Journal of European Public Policy*, 3. (1996), 1. 23–44.

⁸⁵ Daehnhardt (2011) i. m. 40.

⁸⁶ Charillon-Wong (2011) i. m. 30.

megoldásait követik, eltávolodva a CFSP kereteitől.⁸⁷ A 2014-es ukrajnai válság kapcsán Donald Tusk, az Európai Tanács elnöke szerint a közös uniós külpolitikát veszélyeztette, hogy Németország francia és lengyel partnereivel Kijevbe mentek tárgyalni, mert így csökkent az Unió nemzetközi tekintélye. Kérdés tehát, hogy az olyan informális együttműködések, mint a weimari háromszög vagy a normandiai négyek kiváltva a CFSP-t, nem okozzák-e annak kiüresedését.⁸⁸

2013 végén az ukrajnai válságban Németország a weimari háromszög kormányközi együttműködés keretében Franciaországgal és Lengyelországgal közösen lépett fel közvetítőként Janukovics ukrán elnök és az ellenzék között, az így megszületett megállapodást azonban a tüntetők nem fogadták el. Az EU közvetítői szerepe eközben hamar hitelét veszítette azzal, hogy Catherine Ashton főképviselő 2013 decemberében Kijevbe utazott, szolidaritást vállalva a Majdan téri tüntetőkkel. Putyin elnök nem meglepő módon megkérdőjelezte az EU illetékességét, mivel a válságot pusztán ukrán–orosz vitának tartotta. Ashton fellépését még német politikusok is kritizálták.⁸⁹

A német álláspont Oroszországgal kapcsolatban a Krím-félsziget 2014. márciusi orosz annexiójával változott meg radikálisan. Oroszország nemzetközi jogot sértő agressziója valósággal sokkolta Berlint, ezért Merkel nyilatkozataiban határozottan elítélte Moszkvát. A tagállamok vezetői tárgyalásokat kezdtek folytatni az Oroszország elleni szankciók bevezetéséről, azonban nézeteltérések léptek fel az orosz gáztól függő tagállamok és Lengyelország, illetve a balti államok között. A 13 EBESZ-megfigyelő áprilisi elrablása és a Malaysia Airlines polgári járatának júliusi lelövése azonban még nagyobb sokkot okozott a tagállamok körében, így augusztusban döntöttek a gazdasági szankciók bevezetéséről. Németország viszont ezzel párhuzamosan, 2014 júniusától Franciaországgal közösen folytatta Ukrajnával és Oroszországgal a tárgyalásokat az úgynevezett normandiai négyek formátum keretében. A tárgyalások eredményeképpen született meg 2014 szeptemberében az első minszki fegyverszüneti egyezmény az EBESZ keretében. Merkel azonban további szankciókat sürgetett Oroszország ellen, amelyet az EU el is fogadott. A szankciók feloldását az EU német javaslatra a 2015. februárban megkötött második minszki egyezmény betartásához kötötte.⁹⁰ Berlin közvetítőképeségét jelzi az is, hogy 2019 októberében Ukrajna kompromisszumként elfogadta a német külügyminiszter javaslatát, az úgynevezett Steinmeier-formulát, miszerint az EBESZ által ellenőrzött választásokat tartanak a szakadár donyecki és luhanszki régióban, a régiók különleges státuszt kapnak, a határok ellenőrzése pedig visszakerül Kijev hatáskörébe.⁹¹ A tárgyalások folyamán tehát Németország az iráni atomtárgyalásokhoz hasonlóan a kettős megközelítést alkalmazta: egyszerre folytatott diplomáciai tárgyalásokat és sürgette a gazdasági szankciókat.

Németország vezető szerepét a már előzőekben említett kiterjedt diplomáciai-gazdasági kapcsolati hálójának köszönhetette. Egyrészt az Európai Unión belül Oroszország első számú kereskedelmi, valamint az *Ostpolitik* révén hagyományos diplomáciai

⁸⁷ Aggestam–Bicchi (2019) i. m. 516–518.

⁸⁸ Müller-Brandeck-Bocquet (2016) i. m. 391–392.

⁸⁹ Helwig (2020) i. m. 10–11.

⁹⁰ Liana Fix: 'The Different 'Shades' of German Power: Germany and EU Foreign Policy during the Ukraine Conflict.' *German Politics*, 27. (2018), 4. 498–515. 507–508.

⁹¹ Christina Hebel: *Die vertrackte Friedensformel*. 2019.

partnere volt, ezáltal orosz szemmel hiteles közvetítőnek számított.⁹² Másrészt Berlin komoly erőfeszítéseket tett a gazdaságukat féltő Franciaország és Nagy-Britannia, illetve az orosz gáztól függő tagállamok meggyőzéséért.⁹³ Ebben az is segített, hogy a szankciók révén Németország önként vállalta a gazdasági veszteséget: 2015 első felében az Oroszországba irányuló német exportok 31%-kal csökkentek.⁹⁴ Berlin hitelességét növelte, hogy már a 2010-es euróválságban is vezető szerepet játszott. Az ügyes diplomáciának köszönhetően Németország azt is elérte, hogy az uniós szankciók ne érintsék a stratégiaailag meghatározó energiaszektort, továbbá a német vállalatok jelentős részt vállaltak az Északi Áramlat 2 projekt elindításában. Franciaország ezzel szemben kénytelen volt feladni a Mistral helikopterhordozók Oroszországnak való eladását.⁹⁵

Bár a folyamatban az uniós intézmények, mint az EKSZ nem játszottak kiemelkedő szerepet, a német külpolitikának mégis egyfajta keretet biztosítottak. Merkel és Hollande elnök az európai tanácsi üléseken folyamatosan tájékoztatta a tagállamokat a tárgyalások előrehaladásáról, az uniós intézmények pedig elengedhetetlenek voltak a szankciók előkészítésében és végrehajtásában.⁹⁶ Németország vezetői szerepének legitimációját az is növelte, hogy az új főképviselő, Federica Mogherini kiállt a francia-német párosért, ahogy fogalmazott: „Úgy hiszem, hogy Merkel kancellár és Hollande elnök nem csak a német vagy a francia nemzeti érdekekért dolgozott, hanem egész Európa érdekében.”⁹⁷

Az európaizáció szempontjából értékelve Németország ukrajnai szerepvállalását első ránézésre a nemzeti érdekek uniós szinten történő érvényesítését figyelhetjük meg. A német külpolitika globális presztízsét növelte, hogy Oroszország, az európai államok, sőt az Obama-adminisztráció is elfogadta a német vezető szerepet. A német preferenciák érvényesültek az uniós szankciók kivetésével, szembemelve például Ciprus és Görögország álláspontjával, de emellett a német stratégiai érdekek nem sérültek az energiaszektorban. Németországnak megint csak védőernyőt biztosított az Európai Unió, ellenkező esetben újra a különutasság vádjával nézett volna szembe. Azonban már nem egyértelmű, hogy az EU nélkülözhetetlen volt a német szempontok érvényesítésében, mivel a békefolyamatban kezdetben a weimari háromszög, majd a normandiai négyek játszottak szerepet, az Oroszországgal való hagyományos diplomáciai kapcsolat pedig bilaterális alapon is fennállt. Ez esetben tehát az uniós intézmények inkább segítői voltak a német külpolitikának, mint nélkülözhetetlen kerete. Az *uploading* európaizációval történő magyarázat további hátránya, hogy Németország saját magának is „öngölt lött” a gazdasági szankciókkal, kockáztatva a keleti tartományok gazdasági veszteségét

⁹² Siddi (2018) i. m. 103–104.

⁹³ Wright (2018) i. m. 131.

⁹⁴ Fix (2018) i. m. 507.

⁹⁵ Siddi (2018) i. m. 105.

⁹⁶ Helwig (2020) i. m. 11.

⁹⁷ *Keynote Speech at Chatham House By the High Representative/Vice-President Federica Mogherini*. 2015.

és a belpolitikai feszültségek erősödését,⁹⁸ tehát a szankciós politika nem feltétlenül szolgálta a német nemzeti érdekeket.

A német külpolitika vezetői magatartása sokkal inkább értelmezhető egyfajta szocializációs, tanulási folyamatnak. A vezetést egy olyan folyamatként definiálhatjuk, „amelyben egy aktor egy csoportban célzottan törekszik befolyásra és vezetői cselekményekre kollektív célok, döntések és kimenetek elérése érdekében”.⁹⁹ Fontos hangsúlyozni, hogy a vezetést gyakorló aktor a hegemónnal szemben nem törekszik domináns pozícióra. A vezetői szerep felvállalására az országot nemcsak saját külpolitikai kultúrája, hanem a nemzetközi környezet is ösztönzi. A Lisszaboni szerződés egy sajátos „hibrid” rendszert létrehozva az EKSZ és a főképviseelő fontos koordináló, képviseleti szerepet kapott, azonban a döntéshozatal továbbra is a tagállamok konszenzusától függ, így ők a fő kezdeményezők. A német külpolitikával szemben viszont pont egyre nőttek a nemzetközi és hazai elvárások, hogy aktívabb, erőteljesebb szerepet vállaljon a nemzetközi biztonságban, különösen a 2011-es líbiai tartózkodása után. Ennek következményeként indult be a német külpolitikában 2014 elején a már korábban említett felülvizsgálati folyamat, amely során a német vezető politikusok a fokozottabb külpolitikai szerepvállalás mellett tettek hitet. A vezetői szerep felvállalásában katalizátorszerepet játszott az ukrajnai válság, amely lényegében véget vetett annak az illúciónak, hogy Európát nem fenyegetheti hagyományos fegyveres konfliktus. Németországtól központi geopolitikai helyzete és kiterjedt nemzetközi kapcsolatai miatt az Obama-adminisztráció és az európai államok is elvárták, hogy vezetőként lépjen fel a válság kezelésében. Azonban ahogy Steinmeier külügyminiszter hangsúlyozta, Berlin ezt a vezető szerepet csak másokkal megosztva volt hajlandó gyakorolni, amely informális együttműködési formákban (normandiai négyek) és multilaterális keretekben (NATO, G7, EBESZ) egyaránt tetet öltött. Németország tehát az ukrajnai válságban tanúsított magatartásával bizonyította, hogy képes a vezető szerepet felvállalni és gyakorolni a kollektív cél, vagyis Európa biztonsága érdekében.¹⁰⁰

Összességében tehát nem beszélhetünk egy de-európaizációs folyamatról, hiszen Németország nem fordult el az uniós intézményektől, sem a közös európai céloktól, ugyanakkor nem állítható egyértelműen, hogy kizárólag nemzeti érdekeit töltötte fel uniós szintre. Ezért álláspontunk, hogy itt keresztirányú, (*crossloading*) európaizáció történt, mert az uniós intézmények bár keretet és legitimitációt adtak a német külpolitikának, de Berlinnek sikerült meggyőznie a tagállamokat a közös álláspont kialakításáról, ugyanakkor eleget kellett tennie a vele szembeni elvárásoknak, a közös európai külpolitikai álláspont tehát egy tagállamok közötti interakció eredménye volt.¹⁰¹

⁹⁸ „A Német Gazdaság Keleti Bizottságának (*Ost Ausschuss der Deutschen Wirtschaft*) felmérése szerint Szászország kereskedelmi volumene 2013–2018 között 72,5%-kal csökkent, a csökkenés az öt keleti tartományban (Berlint kivéve) átlagosan 28,7% volt, ezzel szemben Nyugat-Németországban csak 17%. Egy 2019. augusztusi felmérés szerint a német lakosság alig egynegyede támogatja csak az Oroszország elleni szankciókat, ez az arány Kelet-Németországban a legalacsonyabb.” A szankciókat az AfD-n kívül más német politikusok is elleneztek. Speck (2020a) i. m. 6–7.

⁹⁹ Lisbeth Aggestam – Adrian Hyde-Price: Learning to Lead? Germany and the Leadership Paradox in EU Foreign Policy. *German Politics*, 29. (2020), 1. 10.

¹⁰⁰ Uo. 16–18.

¹⁰¹ Uo. 18–19.

7. Összegzés: európaizált német kül- és biztonságpolitika, vagy germanizált európai kül- és biztonságpolitika?

Az előzőekben ismertetett négy típusú európaizációt (alkalmazkodás, kivetítés, identitásrekonstrukció, *crossloading*) áttekintve szembevetjük, hogy az esetek döntő többségében Németország nemzeti kül- és biztonságpolitikai preferenciáit ültette át a közös kül- és biztonságpolitikába, ahogy Donald Trump elnök fogalmazott, „járműként használva” az Európai Uniót.¹⁰² Mindez azonban álláspontunk szerint nem jelenti azt, hogy Németország teljesen „németesítette” volna az Európai Uniót. Hangsúlyozzuk, hogy szinte valamennyi közös külpolitikai fellépésben partnereivel közösen, különösen Franciaországgal kezdeményezett, valamint töltötte fel nemzeti preferenciáit uniós szintre, állandó kapcsolatot tartva a tagállamokkal és az uniós intézményekkel. Ha „germanizált” lenne a CFSP, valószínűleg az uniós intézményekben több német tisztviselő és diplomata lenne, minősített többségi döntéshozattal döntenének a tagállamok, és talán valóban létezne egy uniós külügyminisztérium és külügyminiszter, egyszóval az Európai Unió sokkal inkább hasonlítana egy szupranacionális „szuperállamra”. Azonban még ha a Brexittel létrejönne egy francia–német vezetésű szorosabb integráció, akkor Franciaország szempontjai is minden bizonnyal érvényesülnének, így a német Európa valószínűleg soha nem fog teljes mértékben megvalósulni. Ezenkívül Németország, ha olykor Franciaországgal szemben fölényben is volt, mint például az ukrajnai válságban, akkor sem hegemonként, hanem vezetőként lépett fel.¹⁰³

A gyakori német *uploading* európaizációból az sem következik automatikusan, hogy az uniós szintre átültetett nemzeti külpolitika tartósan sikeres marad. Azzal, hogy az Egyesült Államok kilépett az átfogó közös cselekvési tervből és Irán is megszabadul a 2015-ben felvállalt korlátozásaitól, könnyen semmissé válhat az EU vívmánya. Ugyanígy kérdéses, hogy az Oroszország ellen bevezetett szankciók mennyire érték el céljukat és Németország meddig lesz képes fenntartani a szankciós politikát. Ezek a kérdések azonban nem változtatnak azon a tényen, hogy Németország sikeresen tölti fel uniós szintre nemzeti érdekeit és használja védőernyőként az Európai Uniót.

Az európaizáció tartósságához kapcsolódik, hogy Patricia Daehnhardt szerint az uniós tagállamoknál az európaizáció gyenge láncszemei a nagyhatalmakhoz fűződő (Egyesült Államok, Oroszország, Kína) kapcsolatok.¹⁰⁴ Ez véleményünk szerint nem jelenti azt, hogy itt nem történhet európaizáció, hanem azt, hogy itt kicsi esély van arra, hogy a tagállamok által kialakított közös uniós álláspont tartós marad. Ennek magyarázata, hogy a tagállamok a nagyhatalmakkal folytatott kapcsolatokban inkább a bilaterális diplomáciát vagy az EU-n kívüli informális formátumokat kedvelik, mert így hatékonyabban képesek érdekeiket érvényesíteni, továbbá a nagyobb horderejű, nemzetközi biztonságot érintő ügyekben gyakran szükségük van az ENSZ BT nem állandó tagjaira

¹⁰² Donald Trump takes swipe at EU as ‘vehicle for Germany’. *Financial Times*, 2017.

¹⁰³ Hettyey András hasonló következtetésre jutott Magyarország uniós csatlakozása kapcsán is, ahol Berlinnek alkalmazkodnia kellett a csatlakozást szkeptikusan megítélő tagállamokhoz, így a német érdekek nem tudtak teljes mértékben megvalósulni. Lásd: Hettyey András: *Hegemonia helyett. Magyarország–német kapcsolatok 1990–2002 között*. L’Harmattan, 2019.

¹⁰⁴ Daehnhardt (2011) i. m. 45.

is, mint Kínára vagy Oroszországra, ahogy ez az iráni atomtárgyalások folyamán történt.¹⁰⁵ Figyelemre méltó azonban, hogy még a kevésbé európaizált nagyhatalmi kapcsolatokban is Németország többször kezdeményező fél volt, mint például Oroszország felé a modernizációs partnerségben, az Egyesült Államok felé a Transzatlanti Gazdasági Partnerség 2007-es felújításában, vagy 2004–2005 folyamán Franciaországgal karöltve a Kína felé nyitásban.¹⁰⁶ E területen áttörést hozhat Németország 2020-as uniós elnöksége, ha Kínával szemben sikerül uniós álláspontot kialakítania.¹⁰⁷ Álláspontunk szerint azért is árnyalni kell a nagyhatalmi kapcsolatok európaizációját, mert az ilyenkor alkalmazott informális együttműködések, mint a normandiai négyek, sokkal inkább értelmezhetők a tagállamok uniós keretekben történő interakciójaként, vagyis *crossloading* európaizációként.

A szakirodalom gyakran hangsúlyozza, hogy a külpolitika európaizációja nem egyirányú, mivel visszafejlődés is tapasztalható.¹⁰⁸ A külpolitikai de- európaizációt nem cáfolhatjuk, mert Németországban az AfD megerősödésével kétségtől megfigyelhető az euroszeptikus külpolitikai gondolkodás erősödése, azonban kutatásunk folyamán mégis arra jutottunk, hogy Németország kül- és biztonságpolitikája továbbra is az egyik legerópaizáltabb, e tekintetben olykor Franciaországot is lekörözi.¹⁰⁹ Ha mindenképpen a „jövő árnyaitól” tartunk az AfD miatt, ne felejtjük el, hogy a második legerősebb parlamenti párt, a Szövetség '90/Zöldek külpolitikai programja olyannyira európaizált külpolitikai vízióval rendelkezik, amely még Németország transzatlanti identitását is szkeptikusan ítéli meg.¹¹⁰

Kutatásunk fő következtetése tehát, hogy Németország kül- és biztonságpolitikája továbbra is magas fokon európaizált, amely döntő részben a nemzeti érdekeinek uniós politikává való átültetésben, valamint az erős európai identitásban valósul meg. Bár fő célunk nem a nagy európai partnerekkel való összehasonlítás volt, a legfontosabb jellemzők kiemelésével megállapíthatjuk, hogy Németország kül- és biztonságpolitikája európaizációja magasabb fokú, mint amilyen jelenleg Franciaországé vagy különösen a Brexit előtti Nagy-Britanniáé volt. Ennek oka, hogy az 1945 utáni német külpolitika az európai integrációban született újjá, így a német nemzeti és az európai identitás ugyanazon érme két oldalát jelenti.

Lezárásképpen elmondhatjuk, hogy a külpolitika szemszögéből nézve Thomas Mann kívánsága egyaránt teljesült és nem teljesült: Németország nélkül az Európai Unió nem lenne erős civil hatalom, ugyanakkor Németország az Európai Unió nélkül nem lenne olyan erős ország, mint ma.

¹⁰⁵ Stephan Keukeleire – Tom De Bruyn: The European Union, the BRICS, and the Other Emerging Powers: A New World Order? In Christopher Hill – Michael Smith – Sophie Vanhoonacker (ed.): *International Relations and the European Union*. Oxford University Press, 2017. 418–443. 430.

¹⁰⁶ Wong (2017) i. m. 158.; Smith–Steffenson (2017) i. m. 400.

¹⁰⁷ 2020. szeptemberi állás szerint jelenleg úgy tűnik, hogy az egységes uniós álláspont pont az 5G hálózattal kapcsolatos bizonytalan német álláspont miatt nem tud létrejönni. Lásd: *Coronavirus makes Germany's EU–China summit go virtual*. 2020.; André Hein: *Germany at the helm: Can it bring Europe together in 2020?* 2019.

¹⁰⁸ Wong (2017) i. m. 158.

¹⁰⁹ Speck (2020a) i. m. 2.

¹¹⁰ Speck (2020b) i. m. 3.

Felhasznált irodalom

- Adebahr, Cornelius: Germany: The Instinctive Integrationist Occasionally Going Inter-governmental. In Rosa Balfour – Caterina Carta – Kristi Raik (eds.): *The European External Action Service and National Foreign Ministries. Convergence or Divergence?* London, Routledge, 2015. 107–121.
- Aggestam, Lisbeth – Adrian Hyde-Price: Learning to Lead? Germany and the Leadership Paradox in EU Foreign Policy. *German Politics*, 29. (2020), 1. 8–24. DOI: <https://doi.org/10.1080/09644008.2019.1601177>
- Aggestam, Lisbeth – Federica Bicchì: New Directions in EU Foreign Policy Governance: Cross-loading, Leadership and Informal Groupings. *Journal of Common Market Studies*, 57. (2019), 3. 1–18. DOI: <https://doi.org/10.1111/jcms.12846>
- Aggestam, Lisbeth: Role Identity and the Europeanisation of Foreign Policy: A Political-Cultural Approach. In Ben Tonra – Thomas Christiansen (ed.): *Rethinking European Union Foreign Policy*. Manchester University Press, 2004. 81–99. Elérhető: www.manchesteropenhive.com (A letöltés dátuma: 2020. 10. 31.)
- Algieri, Franco: Deutsche Außen- und Sicherheitspolitik im europäischen Kontext: Das abnehmende Strahlen der Integrationsleuchttürme. In Thomas Jäger – Alexander Höse – Kai Oppermann (Hrsg.): *Deutsche Außenpolitik. Sicherheit, Wohlfahrt, Institutionen und Normen*. VS Verlag, 2011. 126–147. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-531-93023-7_5
- Bonse, Eric: *Einflussreiche Deutsche in Brüssel*. politik & kommunikation, 2019. Elérhető: www.politik-kommunikation.de (A letöltés dátuma: 2020. 03. 21.)
- Böttger, Katrin – Mathias Jopp: Fundamentals of German European Policy. *German European Policy Series*, (2017), 1. 4–11. Elérhető: iep-berlin.de (A letöltés dátuma: 2020. 01. 07.)
- Charillon, Frédéric – Reuben Wong: France: Europeanization by default? In Reuben Wong – Christopher Hill (eds.): *National and European Foreign Policies. Towards Europeanization*. Routledge, 2011. 19–35.
- Coronavirus makes Germany's EU–China summit go virtual*. 2020. Elérhető: www.dw.com (A letöltés dátuma: 2020. 10. 15.)
- Daehnhardt, Patricia: Germany in the European Union. In Reuben Wong – Christopher Hill (eds.): *National and European Foreign Policies. Towards Europeanization*. Routledge, 2011. 35–57.
- Davis, Austin: *Germany split on path forward in US–Iran conflict*. 2020. Elérhető: www.dw.com (A letöltés dátuma: 2020. 03. 16.)
- De Flers, Nicole Alecu – Müller, Patrick: Dimensions and Mechanisms of the Europeanization of Member State Foreign Policy: State of the Art and New Research Avenues. *Journal of European Integration*, 34. (2012), 1. 19–35. DOI: <https://doi.org/10.1080/07036337.2011.566330>
- Die Europäer müssen mehr Verantwortung übernehmen*. Der Tagesspiegel, 2016. Elérhető: www.tagesspiegel.de (A letöltés dátuma: 2020. 03. 26.)
- Dikov, Ivan: *Merkel Favors EU Aircraft Carrier, UN Security Council Seat as per AKK's Plan*. 2019. Elérhető: www.european-views.com (A letöltés dátuma: 2020. 01. 26.)

- Dobrowieczki Péter – Stepper Péter: *A magyar külpolitika és az EU Keleti Partnerség*. 2020. Elérhető: ajtk.hu (A letöltés dátuma: 2020. 03. 19.)
- Donald Trump takes swipe at EU as ‘vehicle for Germany’. *Financial Times*, 2017. Elérhető: www.ft.com (A letöltés dátuma: 2020. 03. 26.)
- Ein neuer Aufbruch für Europa Eine neue Dynamik für Deutschland Ein neuer Zusammenhalt für unser Land. Koalitionsvertrag zwischen CDU, CSU und SPD 19. Legislaturperiode*. 2018. Elérhető: www.cdu.de (A letöltés dátuma: 2020. 01. 08.)
- Elyatt, Holly: *US greenlights sanctions on mega Russia-EU gas pipeline, but it’s probably too late*. 2019. Elérhető: www.cnn.com (A letöltés dátuma: 2020. 04. 21.)
- EU Coalition Explorer. Results of the EU28 Survey 2018 on Coalition Building in the European Union*. London, EFCR, 2018. Elérhető: www.ecfr.eu (A letöltés dátuma: 2020. 03. 19.)
- Europa soll mehr Verantwortung für sich übernehmen*. 2019. Elérhető: www.dw.com (A letöltés dátuma: 2020. 03. 26.)
- Fiott, Daniel: ‘Our Man in Brussels’. The UK and the EEAS. Ambivalence and Influence. In Rosa Balfour – Caterina Carta – Kristi Raik (ed.): *The European External Action Service and National Foreign Ministries. Convergence or divergence?* London, Routledge, 2015. 75–89.
- Fix, Liana: The Different ‘Shades’ of German Power: Germany and EU Foreign Policy during the Ukraine Conflict. *German Politics*, 27. (2018), 4. 498–515. DOI: <https://doi.org/10.1080/09649844008.2018.1448789>
- France rejects German wish for EU seat at UN Security Council*. 2018. Elérhető: www.dw.com (A letöltés dátuma: 2020. 03. 26.)
- Goetz, Klaus H.: Integration policy in a Europeanized State: Germany and the intergovernmental conference. *Journal of European Public Policy*, 3. (1996), 1. 23–44. DOI: <https://doi.org/10.1080/13501769608407016>
- Gross, Eva: *The Europeanization of National Foreign Policy. Continuity and Change in European Crisis Management*. Palgrave Macmillan, 2009. DOI: https://doi.org/10.1057/9780230233850_6
- Hebel, Christina: *Die vertrackte Friedensformel*. 2019. Elérhető: www.spiegel.de (A letöltés dátuma: 2020. 03. 24.)
- Hein, André: *Germany at the helm: Can it bring Europe together in 2020?* 2019. Elérhető: www.ecfr.eu (A letöltés dátuma: 2020. 03. 25.)
- Hellmann, Gunther – Reinhard Wolf – Siegmund Schmidt: Deutsche Außenpolitik in historischer und systematischer Perspektive. In Siegmund Schmidt – Gunther Hellmann – Reinhard Wolf (Hrsg.): *Handbuch zur deutschen Außenpolitik*. Springer VS, 2007. 15–49. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-531-90250-0_1
- Helwig, Niklas: Germany in European Diplomacy: Minilateralism as a Tool for Leadership. *German Politics*, 29. (2020), 1. 25–41. DOI: <https://doi.org/10.1080/09644008.2018.1563891>
- Hettyey András: *Hegemónia helyett. Magyar–német kapcsolatok 1990–2002 között*. L’Harmattan, 2019.
- Hoidn-Borchers, Andreas – Jan Rosenkranz: *Warum in “Jamaika” keiner Außenminister sein will*. 2017. Elérhető: www.stern.de (A letöltés dátuma: 2020. 03. 21.)

- Janning, Josef: Europäische Union und deutsche Europapolitik. In Siegmund Schmidt – Gunther Hellmann – Reinhard Wolf (Hrsg.): *Handbuch zur deutschen Außenpolitik*. Springer VS, 2007. 747–763. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-531-90250-0_58
- Keukeleire, Stephan – Tom De Bruyn: The European Union, the BRICS, and the Other Emerging Powers: A New World Order? In Christopher Hill – Michael Smith – Sophie Vanhoonacker (ed.): *International Relations and the European Union*. Oxford University Press, 2017. 418–443. DOI: <https://doi.org/10.1093/hepl/9780198737322.003.0018>
- Key German mediator Gerhard Conrad retires from EU intelligence post. 2019. Elérhető: www.dpa-international.com (A letöltés dátuma: 2020. 03. 21.)
- Keynote Speech at Chatham House By the High Representative/Vice-President Federica Mogherini. 2015. Elérhető: eeas.europa.eu (A letöltés dátuma: 2020. 03. 25.)
- Kiss J. László: *Változó utak a külpolitika elméletében és elemzésében*. Budapest, Osiris, 2009.
- Kiss J. László: Németország. In Marján Attila (szerk.): *Európa-politológia. Tagállamok Európái*. NKE Szolgáltató Kft., 2015. 45–117.
- Major, Claudia: Europeanisation and Foreign and Security Policy – Undermining or Rescuing the Nation State? *Politics*, 25. (2005), 3. 175–190. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-9256.2005.00242.x>
- Miskimmon, Alister – William E. Paterson: Adapting to Europe? German Foreign Policy, Domestic Constraints and the Limitations of Europeanization since Unification. In H. W. Maull (ed.): *Germany' Uncertain Power. Foreign Policy of the Berlin Republic*. Palgrave Macmillan, 2006. 29–46. DOI: https://doi.org/10.1057/9780230504189_3
- Miskimmon, Alister: *Germany and the Common Foreign and Security Policy of the European Union. Between Europeanisation and National Adaptation*. Palgrave Macmillan, 2007. DOI: <https://doi.org/10.1057/9780230591523>
- Molnár Anna: *Az Európai Unió külkapcsolati rendszere és eszközei. A külkapcsolatoktól a kül-, biztonság- és védelempolitikáig*. Budapest, Dialóg Campus, 2018.
- Müller, Patrick: The Europeanization of Germany's Foreign Policy toward the Israeli-Palestinian Conflict: Between Adaptation to the EU and National Projection. *Mediterranean Politics*, 16. (2011), 3. 358–403. DOI: <https://doi.org/10.1080/13629395.2011.613672>
- Müller-Brandeck-Bocquet, Gisela: Deutsche Prioritäten für Europas Außen-, Sicherheits- und Verteidigungspolitik. In Katrin Böttger – Matthias Jopp (Hrsg.): *Handbuch zur deutschen Europapolitik*. Baden-Baden, Nomos, 2016. 376–391. DOI: <https://doi.org/10.5771/9783845274126-376>
- Rede von Außenminister Frank-Walter Steinmeier bei der Abschlussveranstaltung zu „Review 2014 – Außenpolitik weiter denken.“ 2015. Elérhető: www.auswaertiges-amt.de (A letöltés dátuma: 2020. 03. 26.)
- Rede von Außenminister Heiko Maas: „Mut zu Europa – #EuropeUnited“. 2018. Elérhető: www.auswaertiges-amt.de (A letöltés dátuma: 2020. 02. 01.)
- Reform des Sicherheitsrats der Vereinten Nationen*. 2020. Elérhető: www.auswaertiges-amt.de (A letöltés dátuma: 2020. 02. 12.)
- Riegert, Berndt: *A year on, Mediterranean Union has made little progress*. (é. n.). Elérhető: www.dw.com (A letöltés dátuma: 2020. 04. 22.)

- Risse, Thomas: Deutsche Identität und Außenpolitik. In Siegmund Schmidt – Gunther Hellmann – Reinhard Wolf (Hrsg.): *Handbuch zur deutschen Außenpolitik*. Springer VS, 2007. 49–62. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-531-90250-0_2
- Schmalz, Uwe: *Deutschlands europäisierte Außenpolitik. Kontinuität und Wandel deutscher Konzepte zur EPZ und GASP*. Wiesbaden, VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2004. DOI: <https://doi.org/10.1007/978-3-322-80565-2>
- Sechster Bericht der Bundesregierung zur deutschen Personalpräsenz in internationalen Organisationen*. 2019. Elérhető: www.auswaertiges-amt.de (A letöltés dátuma: 2020. 03. 18.)
- Siddi, Marco: A Contested Hegemon? Germany's Leadership in EU Relations with Russia. *German Politics*, 29. (2018), 1. 97–114. DOI: <https://doi.org/10.1080/09644008.2018.1551485>
- Smith, Michael– Rebecca Steffenson: The European Union and the USA. In Christopher Hill – Michael Smith – Sophie Vanhooacker (ed.): *International Relations and the European Union*. Oxford University Press, 2017. 388–418. DOI: <https://doi.org/10.1093/hepl/9780198737322.003.0017>
- Speck Gyula: „Germany first” – Az AfD kül- és biztonságpolitikai programja. *Stratégiai Védelmi Kutatóintézet Elemzések*, (2020a), 6. 1–8. Elérhető: svkk.uni-nke.hu (A letöltés dátuma: 2020. 03. 17.)
- Speck Gyula: A „zöld” külpolitika – A Szövetség '90/Zöldek kül- és biztonságpolitikai programja. *Stratégiai Védelmi Kutatóintézet Elemzések*, (2020b), 7. 1–16. Elérhető: svkk.uni-nke.hu (A letöltés dátuma: 2020. 03. 17.)
- Szöke Diána: Vihar egy vezeték körül Az Északi Áramlat 2 gázvezetékprojekt geopolitikai összefüggései és aktualitásai. *KKI Elemzések*, (2019), 28. 1–10. Elérhető: kki.hu (A letöltés dátuma: 2020. 04. 20.)
- Taube, Friedel: *Germany has big plans for UN Security Council seat*. 2019. Elérhető: www.dw.com (A letöltés dátuma: 2020. 03. 21.)
- Terpan, Fabian: France: Between National Grandeur and European Commitment. In Rosa Balfour – Caterina Carta – Kristi Raik (ed.): *The European External Action Service and National Foreign Ministries. Convergence or divergence?* London, Routledge, 2015. 89–107.
- The Berlin Pulse. German Foreign Policy in Perspective*. Körber Stiftung, 2019/20. Elérhető: www.koerber-stiftung.de (A letöltés dátuma: 2020. 01. 20.)
- Tröller, Natalie: *Germany in the UN Security Council: The Past as Prologue*. E-International Relations, 2019. Elérhető: www.e-ir.info (A letöltés dátuma: 2020. 02. 20.)
- Wagner, Wolfgang: Die Außen-, Sicherheits- und Verteidigungspolitik der Europäischen Union. In Siegmund Schmidt – Gunther Hellmann – Reinhard Wolf (Hrsg.): *Handbuch zur deutschen Außenpolitik*. Springer VS, 2007. 143–154. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-531-90250-0_9
- Weißbuch 2016 zur Sicherheitspolitik und zur Zukunft der Bundeswehr*. Die Bundesregierung, 2016. Elérhető: www.bundesregierung.de (A letöltés dátuma: 2020. 01. 08.)
- Weller, Christoph: Bundesministerien. In Siegmund Schmidt – Gunther Hellmann – Reinhard Wolf (Hrsg.): *Handbuch zur deutschen Außenpolitik*. Springer VS, 2007. 210–224. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-531-90250-0_15

- Wong, Reuben – Christopher Hill: Many actors, one path? The meaning of Europeanization in the context of foreign policy. In Reuben Wong – Christopher Hill (eds.): *National and European Foreign Policies. Towards Europeanization*. London, Routledge, 2011. 210–233.
- Wong, Reuben: The Role of the Member States: The Europeanization of Foreign Policy? In Christopher Hill – Michael Smith – Sophie Vanhooacker (ed.): *International Relation and the European Union*. Oxford University Press, 2017. 143–165. DOI: <https://doi.org/10.1093/hepl/9780198737322.003.0007>
- Wright, Nicholas: *The EU's Common Foreign and Security Policy in Germany and the UK. Co-operation, Co-optation and Competition*. Palgrave Macmillan, 2018. DOI: <https://doi.org/10.1007/978-3-319-93470-9>

